

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

האומר על
עצמו שהוא כהן

- תסא -

נמסר בש"ק פרשת אמור ה'תשע"ו

בש"ק פרשת בהר יחל השיעור אי"ה בשעה 5:30 ויהיה בענין:

איסור ריבית

מנחה ב 5:15

השיעור לעילוי נשמת הרב ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל

בברכת שבת שלום

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה ל"תמותי עיצוב גרפי": timnal@zahav.net.il

נאמנות עד אחד לענין כהונה

כלום שהוא כהן. ואין זה דומה לאשה שהוחזקה באשת איש של פלוני שיש שם ראייה מכך שהם נוהגים כאיש ואשתו לכל דבר.

והזכיר הגרשש"ק שהחזקות שעונשין על פיהן היינו דווקא חזקות של בירור, שהרי מקור דין זה נלמד בירושלמי (פ"ד דקדושין), וכן מובא ברמב"ם שם, ממכה אביו ואמו שאמרה תורה לדון במיתה - ומניין לנו ראייה ברורה שהוא אביו, אלא בחזקה. והנה בתלמוד דידן (בחולין יא:) למדו מהך קרא שהולכים אחר הרוב, דליחוש דלמא לאו אביו הוא - אלא משום שרוב בעילות אחר הבעל. ולכאורה שני הלימודים מבטלים זה את זה, שאם באת ללמוד דין סוקלין על החזקות, יש לדחות שנהרג משום שהולכים אחר הרוב, ואם באת ללמוד דין רוב אימא לך משום שסוקלים על החזקות - אלא על כרחך לומר ששתי ההלכות הללו חד הן, דהך חזקה דקאמרינן היינו כעין דין רוב שהוא בירור מציאותי על כך שהוא בנו. ואם כן, אין זה ענין לכהן שנאסר באיסורי כהונה על פיו, דהתם אין חזקת בירור כלל.

יש להעיר, שאם כי עיקר טענת הגרשש"ק קיימת, אך במה שפירש שענין החזקה הוא מתורת בירור וראיה כדן רוב, נראה יותר דלא היינו הך, שאין זו ראייה ובירור מכך שהם דרים כדרך איש ואשה אלא גדר הדבר הוא משום 'חזקה דלא איתרע', וכפי שייסד הגרעק"א (בהשטטות לכתובות יג) וביסס הדבר בהרחבה הגרא"ו (בקובץ הערות 10) שדבר המוחזק לנו במצב מסויים ואין בו כל ריעותא, אין מחזיקים בו ריעותא שמא נשתנה, שהרי כהן נכנס לבית הגם שאינו יודע בודאות שאין שם מת - אלא דלא מספקינן כלל בטומאה כל זמן שלא אירע דבר המעורר לנו ספק. וגדרה של חזקה זו אינו 'בירור' ספקות, אלא גדרה היא שאין לעורר ספקות מעיקרא במצב סתמי. נמצא שחזקה זו עדיפה מרוב המברר ספקות, שהיא מסלקת הספק מעיקרו.³

והראיה שהביא הגרשש"ק, כיצד למדים שתי הלכות ממכה אביו - יש לדחותה כפי שכתב בספר דברי יחזקאל (כא בהגהה) שיש כאן שני נידונים שונים; יש ספק אחד על כל תינוק שנולד לאמו, שמא אינו בן של בעל אמו אלא נולד לה מאדם זר - ועל כך אמרו בגמרא בחולין שהולכים אחר רוב בעילות שהן של בעל ולא של זנות. אך מלבד זאת יש מקום לדון על המכה, שמא לא זה הוא שנולד לאלו המוחזקים כאביו ואמו אלא אותו שנולד להם הלך למדינת היום וזה המכה אדם אחר הוא שאומץ על ידם וכד' - ועל נידון זה אמרו בירושלמי שהואיל והוא מוחזק כבנו של זה, סוקלים על החזקות. נמצא אם כן שמדין מכה אביו ואמו, שתים זו שמענו; א. הולכים אחר רוב בעילות, שגדרו בירור והוכחה. ב. סוקלים על החזקות - שאין לנו ריעותא להסתפק שמא אינו כפי המוחזק לנו בסתם.

ב עכ"פ קושית המשנה-למלך במקומה עומדת: כיצד לוקה האיש על פי אמירת עצמו. והנה הגר"א (בבאורי לאה"ע ג

א כתב הרמב"ם ז"ל (איסור"ב כ"ג): מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני אינו נאמן. ואין מעלין אותו לכהונה על פי עצמו ולא יקרא בתורה ראשון ולא ישא את כפיו ולא יאכל בקדשי הגבול עד שיהיה לו עד אחד, אבל אוסר עצמו בגרושה וזונה וחללה ואינו מטמא למתים. ואם נשא או נטמא לוקה וכו'. מקור דבריו פירש במגיד משנה, מהסוגיא פ"ב דכתובות שצריך שני עדים על כהונה לעבודת המקדש, ודעת הרמב"ם (שם בתחילת הפרק) שהוא הדין לענין תרומה דאורייתא [ולתרומה דרבנן די בעד אחד]. והואיל וכן, אינו נאמן על פי עצמו לקרוא בתורה ראשון ולישא כפיו, שמא יעלוהו מהן לתרומה ולשאר דברים. ומכל מקום נאמן לאסור עצמו באיסורי כהונה כדן 'שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא' שנאמן אדם לאסור הדבר על עצמו, וכדתנן (בכתובות כב.) שהאשה נאמנת לומר אשת איש אני לאסור עצמה על כל העולם.

ד זה של הרמב"ם שאינו נאמן לשום דבר כהונה, אינו מוסכם. וכבר הביא הרב המגיד מי שכתב (הרמ"ך) שהמנהג להאמין למי שבא ואמר כהן אני, לקרוא בתורה ראשון ולשאת כפיים. ואין לחוש שמא יאכילוהו תרומה בלא עדות, דתרומה דרבנן. וכן דעת הרמ"א (באה"ע ג) - דלא כהשלחן-ערוך - ופירשו המפרשים (חלקת מחוקק ובית שמואל, עפ"י המ"מ והרמ"א) דמירי בחו"ל מפני שאין נוהגים בה בתרומה כלל, הלכך אין לחוש שמשקר כיון שאין לו טובת הנאה. וכבר כתב החזו"א (אה"ע ג) שלפי טעם זה היה בדין שבא"י יש להחזיר הדבר ליושנו, ליתן לכהנים חלה ותרומה ולא להעלות אדם לנשיאת כפים על פיו, אך כיון שאין בידינו לגדור עתה שלא יעלו על פי עצמן, על כן אין נוהגים ליתן תרומה לכהן בא"י, מאחר ואין עדות על הכהנים שהרי נהגו להעלותם על פי דברי עצמם*].

והקשה במשנה למלך, מדוע אם נשא פסולה או נטמא למת לוקה, והלא אין נאמנות לאדם על עצמו לענין עונשין אלא לאסור על עצמו בלבד, מו לענין אשה האומרת אשת איש אני, אעפ"י שנאמנת לאסור עצמה, אם זנתה אינה נהרגת (כמבואר ברמב"ם איסור"ב ספ"א). וכתב המשל"מ לדחוק ולהעמיד דברי הרמב"ם שלוקה בשהחזק שלשים יום בכך, וכמו שכתב הרמב"ם (שם ובהכ"א) לענין אשת איש, שאיש ואשה שבאו ממדינת הים הוא אומר זאת אשתי והיא אומרת זה בעלי, אם הוחזקה בעיר שלשים יום שהיא אשתו - הורגים עליה, וכדאמרינן (בקדושין פ) מלקין על החזקות, סוקלין ושורפין על החזקות.

וכבר הקשה הגרשש"ק (שערי ישר ו,ח) על תירוץ זה, שענין סוקלין על החזקות היינו חזקת בירור וראיה, ולא חזקה קמייתא שאמרה תורה בכל הספקות להחזיק הדבר במצבו הקודם, דההיא חזקה אינה מבררת הספק כלל. ואם כן, זה שבא ואמר כהן אני ולא האמנוהו לכל דבר כהונה אלא רק לאסור עצמו על פיו, מה מועילה החזקה של שלשים יום הלא אין כאן ראייה של

ב ע' גם בחזו"א אה"ע קיד, ו: 'מתנאי החזקה שיתאמת הדבר בלבד בני אדם ולא יסתפקו בהן, שאם באו לעיר פוחזים ואמרו 'זו אשתי' והיא אומרת 'זה בעלי' ואנשי העיר מסתפקים שעצת זימה ביניהם - לא יחזיקו לעולם... אלא העיקר לפי החלטת בני אדם, והנהגה הרגילה בין בני אדם המעידה ומאמתת בלב הרואים - זו הוי עדות גמורה'.
וע' בשטמ"ק ב"ב ה: שמוציאים ממון עפ"י חזקה אין אדם פורע תוך זמנו, שלא כדן רוב. וע' גם בהגר"א חו"מ ע"ס ס"ח ח יז.

א וכן כתב (ביו"ד ז,ג) לענין נתינת ראשית הגז לכהן בא"י בזמן הזה.

כמדומה שמונה בני תימן כהרמב"ם שאין מעלים אדם על פיו לכל דבר, ולפי"ז היה ראוי שתינתן לכהנים תרומה [בפירות שלא הוכשרו - נותנם לכהנתו. או שמן לשריפה] ומתנות. אך יתכן שהואיל ומונה שאר העולם להעלות על פיו, שוב אין ליתן לכל כהן אעפ"י שהוא מיוחס, שא"א לפקח הדבר.

מיתה שהוא נובע ממצואות המאורע שנעשה, כגון מכך שהיתה במציאות זנות של אשת איש, ואין העונש בא רק על עבירת האדם, דעבר אמירא דרחמנא [אם כי ודאי שגם העבירה נצרכת לחלות החיוב], משא"כ חיוב מלקות בא על עבירת האדם, שלוקה על מה שהימרה ועבר על אזהרת התורה. ולו יצויר שחל האיסור בלא המציאות גם כן לוקה, אבל אינו נהרג.¹

ולפי חילוק זה יש לומר כמו כן בענייננו (וכן הביא הגר"ו שם את עיקר סברת החילוק מהג"ר לייב רובין מווילקמיר), שאף כי אדם נאמן לאסור על עצמו בנאמנות גמורה [וכמו שנקט הקצוה"ח (לד סק"ד) בדין 'שויא אנפשיה חתיכא דאיסורא' שהוא דין נאמנות ולא כסברת מהריב"ל שהוא כעין נדר], מכל מקום אין זו נאמנות על מציאות הדבר אלא כלפי האיסור בלבד, הלכך לענין מלקות שייך לומר שלוקה כיון שעבר בהחלט על איסור, אבל לענין חיוב מיתה אין די בכך אלא צריך לקבוע שהמציאות כך היא כפי שאמר, וזה אינו נקבע על פי האדם עצמו אלא בעדות או בהוכחה גמורה.

אמנם עיקר חילוק זה הוא מחודש. ואף אם נקבלו לענין עד אחד באיסורין שהיא נאמנות גמורה, עדיין אין הוכחה לומר כן לענין דין 'שויא אנפשיה חד"א' שאין זו נאמנות כלפי אחרים כלל אלא לאסור על עצמו, ומהי תיתי שמקבלים הדבר בודאות עד שנחייב מלקות על פי דבריו. אך מלבד זאת עדיין דברי הרמב"ם לא נתיישבו, שהרי המשיך בדבריו שאותו אדם שבא ואמר כהן אני, הנבעלת לו הריהי ספק חללה. והרי ודאי לא מהני דין 'שויא אנפשיה חתד"א' כלפי אחרים ומה טעם נאמן לעשותה ספק חללה. ואמנם הגר"א שם תמה מדוע עשאה ספק חללה, ונטה מדברי הרמב"ם.

סוף דבר דברי הרמב"ם צריכים ישוב; הואיל ואינו נאמן לכל דבר כהונה רק לאסור עצמו, מה טעם לוקה אם נטמא למת או נשא גרושה, ומה טעם עושה את הנבעלת לו לספק חללה.

ג ובשערי ישר (שם) תירץ בקיצור דברים, דהא דאינו נאמן לומר כהן אני לענין עבודת המקדש ותרומה דאורייתא - אין זה אלא מדרבנן, ומשום חשש שמא אומר כן כדי לקבל מתנות כהונה לו ולזרעו לדורות (כמו שכתב הרא"ש פ"ה דגטין), אבל מדאורייתא נאמן כשאר עד אחד הנאמן באיסורין, גם בעל הדבר עצמו. ואם כן דוקא לחומרא חששו חכמים אבל לפטרו ממלקות לא. וכמו כן לענין לעשות את הנבעלת ספק חללה נאמן, דלא באו חכמים להקל אלא להחמיר. ולכאורה תירוץ פשוט הוא, אבל נראה שאין הדבר ברור וכבר נחלקו הראשונים בנידון זה; האם עד אחד נאמן מדאורייתא לענין כהונה אם לאו. ויש לברר דעת הרמב"ם בזה.

הנה הר"ן בכתובות (כד, דף י: בדפי הרי"ף) נקט [אף בדעת הרמב"ם] שעד אחד נאמן מדאורייתא לענין כהונה אלא שעשו חכמים מעלה ביוחסין והצריכו שני עדים להיותו כהן מיוחס, ולפיכך אינו עובד במקדש בלא עדות גמורה. ולפי זה תמה על דברי הרמב"ם שהצריך שני עדים אף לענין תרומה, והלא מעיקר הדין עד אחד נאמן ואין מעלין מתרומה ליוחסין.

¹ יתכן לפי שתועיל עדות המיוחדת לענין עונש מלקות כמו לענין ממונות ולא כבדיני נפשות (ע' סנהדרין ל), כגון שכל עד מעיד על אכילת נבלה אחרת, כי עיקר העדות נצרכת שעבר עבירה ולא על גופא דעובד. וצ"ע.

סקי"א) כתב שלכך לוקה, דכל להחמיר על עצמו נאמן יותר ממאה עדים. אך עדיין צריך ליישב הסתירה שהקשה המשל"מ, מאי שנא גבי אשת איש שאינה נהרגת אלא אם הוחזקה כן ולא על פי דבריה (וכבר הקשה כן החזו"א אה"ע ב,יז).

וי"ש לתרץ עפ"י מה שחידש הגרעק"א (בהשמטות לתשובה קו) לענין מה שכתב הרמב"ם (סנהדרין טז, ובעוד מקומות) שאעפ"י שצריך שני עדים למלקות, אבל האיסור עצמו בעד אחד יוחזק. כיצד, אמר עד אחד חלב הוא זה וכד', ואכלו אחד - לוקה. והקשה הפני-יהושע (בקדושין סג ובקו"א), מאי שנא מאב האומר קדשתי את בתי שנאמן על כך כדכתיב 'את בתי נתתי לאיש הזה' - שאם זינתה אינה נהרגת (כמו שפסק הרמב"ם ספ"א מהל' איסור"ב, כדעת רב בקדושין סג), והלא כבר הוחזק האיסור על פי האב. [וכבר נאמרו בדבר תירוץ שונים]. ואמנם התירוץ הפשוט כדברי הפני-עצמו, שנאמנות האב על בתו היא נאמנות מחודשת, שהרי מצד הדין אין דבר שבערוה פחות משנים, ואין לך בו אלא חידושו שהאמינתו תורה לענין איסור ולא שמענו להאמינו לענין עונשין. גם יתכן שכל נאמנותו אינה אלא בתורת ספק ולא בודאי. משא"כ באיסורין מעיקרא אין צריך יותר מעד אחד (אם מסברא דאין לך אדם שאוכל אצל חברו כמוש"כ רש"י, אם משום דילפינן מנדה כמוש"כ התוס') הלכך נאמנותו מועילה לגמרי להחזיק הדבר כפי עדותו]. ותירץ הגרעק"א שיש לחלק בין עונש מיתה למלקות; לא אמר הרמב"ם שהאיסור יוחזק על פי עד אחד, אלא לענין עונש מלקות אבל לא לעונש מיתה. וכן תמך הגר"ב פרנקל (בהגהותיו אמרי ברוך על הש"ס ויב) בחילוק זה, שהרי הרמב"ם בכל המקומות שהזכיר דין זה (בהל' סנהדרין שם; שגגות ג,ב; איסור"ב א,כב; נזירות ט,יז), לא הביאו אלא לענין עונש מלקות ולא בעונש מיתה. אך אי משום הא לא איריא, כי מקור הדין הוא בירושלמי (נזיר ח,א), ושם הוזכר זאת לענין מלקות, ומשום שבדרך כלל לא משכח"ל להך דינא של נאמנות עד אחד באיסורין לענין חיוב מיתה, דהא בדבר שבערוה לא סגי בעד אחד ובאיסורי אכילה לא משכח"ל חיוב מיתה [ואמנם אתה מוצא כן לענין חילול שבת או עבודה זרה וכד', אבל כאמור במקור הדין לא הוזכר זאת בענין זה, ואין מדרכו של הרמב"ם לחדש אופנים שלא הובאו בגמרא].

ואם כי רעק"א סתם דבריו ולא פירש טעם החילוק לחידוש זה, אבל בספר זכר יצחק (מו) נתן טעם לדבר; ששונה חיוב

^ג יש סוברים שאף לענין מיתה נאמן, וכגון האומרת אשת איש וזינתה אפילו בתוך שלשים יום - נהרגת. ומה שהצריך הרמב"ם שיוחזק שלשים יום - היינו לענין הריגת אחרים כגון הבעול, אבל כלפי עצמה נאמנות לכל דבר. (עב"ח אה"ע יט, מובא בב"ש סק"ב. וכן צדד הגר"א בקוב"ש שם בדעת הרמב"ם עפ"י הגר"א). והכוונה שהוחזק הדבר על פיה אבל לא שלשים יום, שאל"כ הלא מפורש ברמב"ם (א,כב) שהאשה שאמרה מקודשת אני אינה נהרגת על פיה, וכמו שהקשה החזו"א (ב,יז).

^ד בשם שמעתא (ו,י) תירץ דמש"כ הרמב"ם שהאיסור יוחזק עפ"י עד אחד, דדוקא בשהוחזק שלשים יום אבל לא מיד, וא"כ י"ל שזה שכתב הרמב"ם דאין הבת נהרגת מיירי בלא הוחזקה (יעו"ש בלשוננו), אבל אם הוחזקה כאשתו - הורגין. ואם כי הדין מפורש ברי"ד (בקדושין סג) שבהוחזקה כאשתו נהרגת אפילו הוחזקה על פי עצמה בלבד, אבל מה שכתב שהרמב"ם בעד אחד מיירי בשהוחזק, כבר הקשו על כך האחרונים (ע' אחיעזר ח"א ו,י; דברי יחזקאל כא; שערי ישר ו,ח; חזו"א כ,יט).

ובאחיזעור שם תירץ באופן אחר, וכ"כ בזכר יצחק (עב) ועוד, דדוקא בעד כשר אמר הרמב"ם שיוחזק עפ"י עד אחד, ולא בקרוב ושאר פסולים [ובזה מתורצים גם כן הקושיות דלהלן מקדושין סד גבי אב המעיד על בתו]. וע"ע מו"מ בחילוק זה בדברי יחזקאל כא,ד ובאבי עזרי סו"ס נשים קדושה.

^ה שמא י"ל טעם אחר, דבדיני נפשות צריך שיהיו העדים יודעים בודאות גמורה את המעשה, שלכך אפילו כגון שהיה רץ אחר חברו לחורבה ומצאוהו מפרפר אינו נהרג (כבסנהדרין לו), וכמו שבאר הרמב"ם בספח"מ (ל"ח רצ) באריכות 'סגר יתעלה את הפתח ואמר שלא יחתוך גדר העונש אלא כשהיו העדים מעידים שהם ידעו בודאי שזה עשה המעשה ההוא בלא ספק ובלא דמיון כלל'. משא"כ בשאר עונשין. ויתכן דכ"ז בכלל 'זהצילו העדה' דכתיב בנפשות בלבד. וע' גם בשו"ת מהרי"ק (פו) שהחזקה על פיה מלקים אינה באותו משקל ראיה של לחזקה שעל פי הורגים, שלמלקות די בחזקה כל דהו'. ודייק כן מלשון הגמרא ורש"י. ונראה הבאור כנ"ל שלענין מיתה צריך שיתאמת הדבר בלב הדיינים בלא ספק כלל.

'גילוי מלתא' הוא ולא 'שינוי מצב'. וכן כשמעיד על בשר שהוא שחוטה, הרי הוא מברר שאין לנו להסתפק בו, וממילא אין לנו שימוש בדין רוב כיון שאין כאן ספק, וענין הרוב הוא בירור ספקות. נמצא אם כן שאין כאן שאלות של עדיפות כח, האם כח הרוב עדיף או העד או החזקה, עד שנבוא לדון בקל וחומר שהרוב עדיף מעד אחד, אלא כל אחד מהדינים הללו עניינו שונה מחברו; 'חזקה דמעיקרא' היא דין התנהגות מעשית במקום הספק [ועל כן אין בה שימוש כשיש רוב המברר את הספק]; 'רוב' הוא בירור המכריע את הספק [ועל כן אין בו שימוש כשעד אחד נאמן שאז אין לנו התעוררות ספק]; 'עד אחד' נאמן לומר שאין ספק [אבל אינו נאמן לעורר ספק, ולכך אינו נאמן כנגד אתחזק].

בספר שב שמעתתא (ו,טז) דן מצד סברא אחרת, לומר שאין עד אחד נאמן על כהונה, משום שהוא מנוגד לחזקה דמעיקרא, שהרי כל כהן קודם שנולד היה זר, כמו שאמרו ביבמות דכהן במעי אמו זר הוא. ועל כן אין העד נאמן להעיד כנגד 'אתחזק'. [ודבריו אמורים בהנחה שהוא 'זר' ממש, ואולם הגר"ח ייסד שאינו זר אלא כהן הוא שיש בו פסול 'זרות'. ונתבאר במקום אחר]. אך כבר תמחו האחרונים על דבריו שאין שייך לדון כאן חזקה דמעיקרא, שהרי אם הוא מזרע הכהנים, מה מועיל מה שהיה כור בעודו במעי אמו, הלא היה עומד להיות כהן לכשיוולד, וכשם שהוא מוחזק בעודו עובר בזרות, כך הוא מוחזק שיהא כהן לכשיוולד.

ובספר זכר יצחק (יב כו) כתב סברא חדשה, עפ"י מה שאמרו (ביבמות ק) שכהן שאין ידוע מי הוא אביו פסול לעבודה אעפ"י שהוא כהן ודאי, דכתיב 'הייתה לו ולזרעו אחריו' - מי שזרעו מיוחס אחריו, ואמרו בגמרא שזהו מדרבנן ומשום קנסא. ואולם כשיש ספק בעיקר הכהונה הרי הוא פסול בתורת ודאי מדין תורה, שאין כאן 'זרעו אחריו'. וזהו טעם מחודש ואין נראה כן בראשונים^ז.

ד על כן נראה שהמחזור הוא שעדות על העלאה לכהונה או על הורדה ממנה, הרי היא כעדות על חיובי האדם שאינה קיימת אלא בשני עדים כשרים, כפי שדרשו בספרי מקרא ד'לכל עוון ולכל חטאת'. וגדר הדבר הוא שכל עדות שעניינה מהותו של אדם הרי זה כעדות ב'משפט', וצריך לה שני עדים, וכפי שיבואר. וזהו הטעם דריבו בספרי מהאי קרא לענין כהונה דוקא ולא ריבו שאר ענינים, כי מסתבר שענין זה הוא בכלל 'לא יקום עד אחד באיש' שהרי היא עדות על מהותו של האיש.

בסברא זו יתבאר דברי הרמב"ם לענין עדות על גיל אדם וגדלותו, שנקט (אישות ב,ג) שהאב נאמן על בנו לומר בן תשע שנים הוא או על בתו שהיא בת שלש, לענין חיוב קרבן,

י' ע' בשיעור ח אות ה.

יא וגם אם נקבל עיקר יסודו, צ"ב מהי תיתי דלא חשיב 'ודאי' בעד אחד. אטו במעשר בהמה דבענין 'עשירי ודאי' לא יא עד אחד נאמן בשאלת איסורין. וע"ע בשבט הלוי ח"ג (קסד), שהביא מספרי פר' קרח עה"פ 'תשמרו את כהונתכם ולמבית לפרוכת' - מכאן שבדוקים יחוס' כהונה, וכתב רבנו הלל משמע 'תשמרו' ליחוס. ופירש דדין מיוחד הוא מדאורייתא לענין עבודת המקדש לשמור על יחוס ודאי. [ולפי"ז צ"ל דלענין תרומה מה שהצריך הרמב"ם שני עדים - הוא מדרבנן. וצ"ע לפי טעם הזכר"ל].

ואולם במגיד משנה (איסור"ב רפ"כ) כתב שיש לומר שמעיקר דין תורה נאמן עד אחד כבשאר איסורין, אלא שהואיל ופסק הרמב"ם שם שמעלין מתרומה דאורייתא ליוחסין, לכך החמירו חכמים להצריך שני עדים אף לתרומה, משום מעלה ביוחסין.

והנה נמצא הדבר בספרי שופטים דדריש 'לא יקום עד אחד באיש לכל עון ולכל חטאת בכל חטא אשר יחטא', 'לכל חטא' - לרבות להעלות לכהונה ולהוריד מן הכהונה. הרי פשטא דמלתא נראה שנתרבתה עדות על כהונה כשאר דינים שבתורה שצריך להם שני עדים. כן הביא הגר"ד קרלינר (בשו"ת שאילת דוד, 'דרישת ציון וירושלם' ב) הך דרשא דספרי, כאחד מן הנימוקים לדחות דעת המצדדים בחידוש העבודה בזמן הזה - שהרי צריכים כהנים מיוחסים על פי עדים מדין תורה [והחולקים ס"ל דמדאורייתא אין צריך עדות וסגי בחזקה"ל].

וי"ש לעמוד על טעם דין זה וגדרו. בספר פני יהושע (בכתובות כג) צדד לומר משום שעד אחד המעיד על פלוני שהוא כהן, הרי הוא מנוגד ל'רוב' דהא רוב אינם כהנים, וא"כ כשם שעד אחד אינו נאמן כנגד אתחזק, כך אינו נאמן כנגד רוב, וקל וחומר הוא, דהא רובא וחזקה רובא עדיף. אך כבר הוא עצמו תבריה לגיזיה (בקדושין סג). וכבר הקשה החת"ס (בשו"ת חלק אה"ע ב) מסתירת דברי הפנ"י, וע"ש תירוצו, דמעשים בכל יום שעד נאמן לומר בשר שחוטה הוא זה, גם במקום שרוב חנויות טרפה. ובאור הדבר - והלא רוב עדיף על חזקה ואם אין כח העד כנגד חזקה כל שכן שאין כחו כנגד רוב - כמו שכתבו רבותינו האחרונים (הגרש"ש"ק בשערי ישר ו,ב והגר"א בקובץ הערות יבמות טז) דהא דרובא וחזקה רובא עדיף, טעם הדבר הוא שחזקה היא דין הנהגה האמור במקום הספק, אבל כשיש בירור המכריע את הספק כגון רוב, שוב אין מקום מעיקרא לדין חזקה שכל עניינו במקום שיש ספק שאינו מוכרע. ומן הצד השני, הא דעד אחד אינו נאמן כנגד חזקה, היינו בחזקה דלא איתרע ומשום שנאמנות עד אחד באיסורין מוגבלת רק לבירור ספקות ולא לעורר ספקות, הלכך אינו נאמן להוציא דבר מחזקתו הקבועה, אף לא לעורר בו ספק. ואולם כשהעד מעיד על אדם שהוא כהן, אין זה כמעיד נגד מצב הידוע לנו מכח דין רוב, שהרי ידוע לנו שיש בעולם כהנים, והעד אינו אלא מברר ומגלה לנו שאדם פלוני שייך לקבוצת המיעוט, ובגדר

ז יש מי שכתב לדקדק כן מלשון הרמב"ם (תרומות ז,ט), 'המזרע הרי הוא כמי שטומאה יוצאה עליו מגופו, והוא שיטמא אותו כהן מיוחס'. ואילו היה זה מדרבנן הלא לא באו להקל ובדין הוא שייטמא אף בלא יחוס (עפ"י שבת הלוי ח"ג קס). אלא שהוא הלך בדרך אחרת, שהוא דיון מסויים בעל עבודה. וזה צ"ע דהיכן מצינו כן לענין ראיית נגעים. אבל לפי הדרך האמורה כאן אתי שפיר).

ח וכן נקטו החת"ס (יו"ד רלו) והחזו"א (אה"ע ס' ע"ב סק"ו ובס"י ג) דמדאורייתא הם בחזקתו לכל דבר, שהרי מברכים על נשיאת כפים ופדין הכן. ולדבריהם יש לומר דהך דרשא דספרי אסמכתא היא, כדמצינו רבות בספרי [ושמעתי שכן הם רוב הדרשות שם], וכמו שדרשו בהך ברייתא גופא לענין נאמנות עד אחד בעדות אשה ולדעת רוב ככל הראשונים אאמד"ר.

ט ומה דמבואר לכאורה בריש גטין ש"ע אינו נאמן אף כנגד חזקה דאיתרע, שהרי יש שם נתינת גט, והעד מעיד שנעשה לשמה והיא מגורשת ובכל זאת חשבינן ליה כנגד אתחזק - שאני התם דדבר שבבערה הוא, ובוה לא נאמן אף כנגד חזקה דאיתרע, משא"כ בשאר איסורין. כן צדד הגרעק"א (בהשקפות לכתובות יג ובתשובה קכד. ויש להעיר גם מפתחי תשובה י"ד (קכו סק"ב) בשם נוב"י דע"א נאמן כנגד חזקה דאיתרע) וכמו שהאר"ק בקובה"ע סו. ודאיתנן להכי, שוב י"ל הסברא בפשיטת דבטל דק"ל וחומר! דהא דרובא עדיף מחזקה היינו משום דהחזקה איתרע אבל לו יצויר חזקה דלא איתרע כנגד רוב, חזקה עדיפה. אך שמה אף אי נאמן דעד אחד אינו נאמן כנגד חזקה דאיתרע י"ל דנאמן במקום רוב, שעד המעיד נגד חזקה הרי הוא בא לסתורה, לומר שנשתנה דבר זה מחזקתו הלכך אינו נאמן [שלא כרוב מול חזקה שאין הרוב מנגד את דין החזקה אלא מערער את החזקה מעיקרה, שאין דבר עומד על חזקתו כשיש רוב כנגד], ואילו עד במקום רוב אין העד מבטל כח הרוב אלא אומר שהדבר המסוים הוא מן המיעוט, והרי ידוע לנו שיש מיעוט. ועל כן רוב עדיף על חזקה [מאחר ואינו סותרה אלא מבטלה מעיקרא] וחזקה עדיפה על עד [שאין בכחו לסתור החזקה. ואמנם אילו לא יעיד על השתנות החזקה י"ל שנאמן אף שמשנה הדין המוחזק לנו, כמוש"כ הגרש"ש"ק ריש גטין עפ"י הרשב"א ביבמות פח] ועד עדיף על רוב [מאחר ואינו סותרו. ואמנם אילו יעיד עד על מקום מסוים דרובא זבני לשחיטה ומיעוט לרדיא - אינו נאמן, שהרי סותר הוא לרוב].

'משפט' ויש שם תורת גמר דין (כי גם לענין מלקות ד'לא תענה' הוכיחו אחרונים ממכות ה'דבעינן גמר דין דוקא), וכפשוט לשון המשנה והרמב"ם הנ"ל שב"ד דנים את הכהנים אודות כשרותם.

ואם כן יש לבאר שזהו הטעם שעדות כהונה אינה בכלל עדות על איסורין, מפני שקביעת מעמדו של האיש הוא ענין משפט ושררה. ובכלל 'לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת' הוא כדרשת הספרי, כמו שאר הטלת חיובין ועונשין על האדם. וכפשוט לשון התוספתא במקואות (ספ"א) מקוה פסולו ביחיד ובעל מום פסולו ביחיד ואל יוכיח בן גרושה ובן חלוצה שפסולו בבית דין [שלא כגרסתנו בגמרא (קדושין סו:)] 'שפסולו [בשנים].

וכן הביא הגאון מרומאצ'ב (בהלכות איסור"ב) שם מר"ה רפ"ב, שאין אחד נאמן אלא באיסורין ולא כשמעיד על האדם. ומפורש כן בריטב"א שם לענין עדות על הכשרת אדם להעיד: 'שלא אמרינן עד אחד נאמן באיסורין אלא במעיד על גוף האיסור, ולא במעיד על האדם'.

וכיוצא בזה יש במכתב הגר"ש רוזנבסקי (בסוף ספר זכרון שמואל, סי' י) אודות עדות על גירות, שצדד שצריך לזה שני עדים כדין דבר שבערוה, 'דענין דבר שבערוה דבעי עדים הוא כל שינוי בחלות דיני האדם'. ולא פירש טעמו ומקורו. ואולם דבריו מתאימים עם האמור, שכל עדות על מהותו של אדם הרי זה בכלל דין ומשפט. [ולדעתו י"ל כן שזהו הגדר בכל 'דבר שבערוה' שלכך אינו פחות משנים מפני שהיא עדות במהותו של האדם. ולפי זה ימצא לכאורה שגם בדבר שבערוה יש מושג של 'אמר דין' מפני שהוא כמשפט. אכן בברכת שמואל (בקדושין סוס"י י) הביא בשם הגר"ח שנסתפק בזה (דלא כמוכא לעיל בשמו). אכן יתכן שבדבר שבערוה טעם אחר הוא, מפני שהוא ענין הנוגע לכלל הציבור. ערמב"ם גירושין א"ג ורמב"ן ופני יהושע קדושין סה, אבל לעולם אין מושג של 'גמר דין' בדבר שבערוה וכדעת האחרונים הנ"ל].

רפי הנחה זו, שעדות על כהונה צריכה שני עדים מדאורייתא, הרי דברי הרמב"ם לא נתיישבו עדיין; מדוע זה שבא ואמר כהן אני, אם נשא פסולה או נטמא למת לוקה, ומדוע עושה את הנבעלת לו ספק חללה. והרי ענין כהונה זוקק עדות גמורה. ואף כלפי עצמו אין האדם נאמן לומר שהוא כהן, מאחר וענין כשרותו ופסולותו של אדם הוא ענין ציבורי ואינו נוגע לו בפרט, וכשאר דבר שבערוה ודיני משפט שאינם קיימים אלא על פי שני עדים.

ה והנה בספר שב שמעתתא (ו,טו) הקשה על מה שכתב הרמב"ם (בהלכות סנהדרין טזו) בין שאר הדוגמאות לכך שהאיסור יוחזק על פי אחד אחד, שאם העיד עד אחד על אשה שהיא גרושה, הרי הכהן שבעלה אחר כך [בלא הכחשת העד] - לוקה. והרי אמרו בגמרא (קדושין סו:)] שלהעיד על בן גרושה ובן חלוצה צריך שנים. ובש"ש תירץ לחלק בין עדות על בן גרושה

וכן על בנו ובתו שהגיעו לכלל שנים לענין נדריהם והקדשם, אבל אינו נאמן לענין עונשין. והקשו המפרשים (ע' מחנה אפרים עדות י ועוד) הלא לדברי הרמב"ם האיסור יוחזק על פי עד אחד גם לענין עונשין [וכאן אין שייכים תירוצי האחרונים דלעיל, דלא מיירי הכא בשהוחזק שלשים יום, וגם מדובר לענין מלקות ולא דוקא למיתה]. וצריך לתרץ שהרמב"ם הולך לשיטתו (שם כב) שאדם אחר אינו נאמן לענין גדלות אלא האב לבד - שלא כדעת שאר ראשונים (בקדושין סד) שגם אדם אחר נאמן (ערשב"א שנקטו 'אביו' לרבותא אעפ"י שקרוב אצל בנו. וע"ש בתוס' ומרדכי) - ונאמנות זו היא דין מחודש [אם משום 'כיר' (כדברי הרי"א, הובא בשלטי הגבורים), או כדברי תורא"ש דילפינן לה מכך שהאמינה תורה את האב לומר קדשתי את בתי ובכלל זה קידושי ביאה, מזה מוכח שנאמן על גילה, שנאמן לומר שהיתה בת שלש שביאתה ביאה], ולא נתחדש בנאמנות זו אלא לענין איסורין וכד' ולא לעונשין וכתירוצי הפני-יהושע הנ"ל (וע' דברי יחזקאל כא,ו). ואולם עדיין הא גופא טעמא בעי, מדוע עד אחד אינו נאמן על גדלות לענין איסורין. ולפי האמור אתי שפיר, כיון שעדות על גדלות ועל גיל אדם נחשבת עדות 'באיש' לפיכך צריך לה שני עדים. וכעיקר התירוצי כתבו הפני-יהושע (בקו"א לקדושין אות צה) ודברי יחזקאל (כא,ז).

ובאור הענין על פי המבואר אצלנו בכ"מ" שיש חילוק יסודי בין הוראת החכם בעניני איסור והתר, שאינה יוצרת חלות פסק דין אלא גילוי ההלכה גרידא, ואם יוודע שטעה המורה בהוראתו - דבריו בטלים, ובין חלות גמר דין במשפט שבין אדם לחברו, שהפסק יוצר חלות חיוב, וגם אם היוצא חייב יודע שהדין טעה בהלכה, חייב לקיים את הדין שנפסק עליו, מאחר והמשפט הוא ענין שררה המטיל חיוב לאדם בעל כרחו.

והנה ב'דבר שבערוה' אעפ"י שצריכים בו שני עדים, אמר הגר"ח (מודפס בחלק מהמהדורות בחדושים על הש"ס ריש גטין) שאין שם ענין 'אמר דין' אלא שצריך תורת בית דין לקבלת העדות, אבל פסק הדין אינו אלא כהוראת איסור והתר. (וכן נקטו הגרעק"א (מהדו"ק קא) וחזו"א אה"ע כז,ח, ועוד). ואולם לענין עדות על כהונה דן הגר"ח האם יש שם חלות 'גמר דין' אם לאו. וכתב שלכאורה הוי כדבר שבערוה ואין שם חלות 'פסק דין', אבל מלשון המשנה בסוף מדות ולשון הרמב"ם (ביאת מקדש ו,יא) שבית דין יושבין בלשכת הגזית ודנים את הכהנים ופוסקים זה כשר וזה פסול, משמע שצריך 'בית דין' לפסוק הדין ולא רק לקבל עדות, ושייכת תורת 'אמר דין' בזה. ועוד העיר מהמשנה ריש מכות ששייכת תורת 'עדים זוממין' בעדים המעידים על אדם שהוא בן גרושה ובן חלוצה. והרי אין העדים נעשים זוממים עד שיגמר הדין על פיהם, א"כ משמע שיש שם תורת גמר דין. אך כתב שי"ל דוקא במקום ששייך גמ"ד בעינן שיגמר הדין לדונם בדין הזמה, אבל במקום שאין גמר דין, נעשים זוממים מיד. ואולם הדבר שנוי במחלוקת האחרונים, שדעת הקצוה"ח (לח סק"ב) שעדים המעידים על אדם שיינו יין נסך והוזמו, חייבים לשלם. ואולם במנחת חינוך (לו) חולק וסובר שאין תורת הזמה בעדות של איסורין אלא בעדות של משפט שיש בה 'אמר דין'. ויש להביא כמה ראיות לדעה זו, ואכ"מ. הרי לפי זה מוכח מהמשנה במכות שגם עדות על חללות נידונית כעדות של

יג. וכ"כ המחנה-אפרים עדות יט (וע"ש בסוס"י יג שנראה לכאורה שאין סברא זו ברורה לו). ובחקרי לב (יו"ד קצו) פקפק בסברא זו. ובנוב"י (תנינא חו"מ ד) נקט בפשטות - אף בדעת הרמב"ם - שמדאורייתא עדות על יוחסין היא כשאר איסורין. [ומה שכתב הנוב"י (קמא אה"ע נה) לענין גירות דהוי כדבר שבערוה, צ"ל דהיינו משום שסבר שהגידון הוא אודות כשרות לבוא בקהל, ולא משום עצם קביעתו ביהדות. ובאג"מ (יו"ד ח"ב קכז,ה-ו) תמה על סברתו זו ומ"מ הסיק כדבר ברור שלגירות צריך שנים].

שהוא פסול מתולדתו שאין העד נאמן, ובין עדות על מאורע שארע ופסל את האיש או האשה, שהרי זו כעדות איסורין. ואולם הגרשש"ק (בשער"י ו,ג) והחזו"א (אה"ע כ,טז) מייאנו בחילוק זה שלא נתברר מקורו.

והיה אפשר לתרץ עפ"י הנ"ל שגרופה או חללה שונה, שאינה מהות אחרת של האשה, שהרי אין לאשה דין כהונה עד שהחללות מורידתה ממנה, אלא דין פרטי הוא שהחללה אסורה על הכהן, ויסוד הדין הוא מוטל על הכהן אלא שממילא גם היא מוזהרת עליו דכל דאיהו מוזהר עליו איהי נמי מוזהרת (ע' יבמות פד:), אבל אין כאן עדות על מהותו של אדם כגון הורדת כהן מכהונתו שהוא ענין מהות אחרת".

ואולם עדיין קשה קושינו השניה של הש"ש [וכבר קדמו השעה"מ בהל' סנהדרין שם], ממה שאמרו (בקדושין סד) שאב המעיד על בתו שנשבת אינו נאמן לפסלה, והרי זה דומה ממש לעד אחד המעיד על אשה שהיא גרושה או חללה. בשניהם מדובר על מעשה שפסל ובשניהם מדובר על דין האשה, ושוב אין מקום לחילוקים האמורים^{טו}.

ובשערי ישר (ו,ג) תירץ על פי דברי הרי"ד (בכתובות כג) לענין דבר שבערוה שאשה הבאה ממדינת הים ואומר עד אחד שהיא מקודשת או גרושה נאמן, שדוקא להוציא ממצב שהוחזק לפנינו אינו נאמן, אבל כשלא הוחזק נאמן. ופירש הגרשש"ק שסובר הרי"ד שאפילו בדבר שבערוה נאמן העד במקום דלא אתחזק, דאינו אלא כגילוי מלתא בעלמא הוא. ואם כן י"ל שגם דעת הרמב"ם כן היא, ובהלכות סנהדרין מיידי כשלא הוחזקה האשה כלל ובא אחד ומעיד עליה שהיא גרושה או זונה, שבזה נאמן בדלא אתחזק. אך לפי מה שנתבאר הלא מכל מקום צריך מדאוריתא שני עדים כשמעידים על מהותו של אדם [והרי אף בדבר שבערוה נקטו רוב המפרשים שלא כמהרי"ק, ואין עחד אחד נאמן אף בדלא אתחזק]^{טז}.

אך נראה שלפי מה שנתבאר יש לחלק בין האופנים השונים; יד אפשר שזהו עומק חילוקו של הש"ש, שפסול הבא ממאורע מסויים כגון גרושה שנפסלת לכהן, אינו מהות חילוק במהותו של האדם אלא מאורע שפסלו, משא"כ פסול הבא מתולדה, הוא שם מהות אחרת. ולפי"ז לענין עדות על גירות מודה הש"ש שיתכן שצריך שנים הגם שאינו מתולדה, כי שם ודאי הוא שינוי למהות אחרת (עפ"י הגרמ"מ פרבשטין שליט"א 'קונטרס בעניני יוחסין'). אך צ"ע בסברא לפי"ז לחלק בין חללה מלידה לחללה ע"י ביאת איסור. ושוא כל חללה חשיב שינוי מהות ולא יאה נאמן, ולא דיבר הרמב"ם אלא גרושה וזונה. ואולם בלשון הש"ש לא משמע כן.

ענה מתחווים היטב דברי הרמב"ם הראשונים: 'מי שבא בזמן הזה ואמר כהן אני' - משמע שמדובר באדם הבא ממקום אחר ואינו מוכר לנו, והרי אין לנו ספק מסויים על מהותו אלא שאין האיש מוכר, על כן מדין תורה נאמן לומר על עצמו שהוא כהן, שאין זו עדות על מהותו אלא על זהותו והרי הוא מגלה לנו מי הוא. ועל כן שוב יש לתרץ כדרך הגרשש"ק הנ"ל, שאעפ"י שמדרבנן אינו נאמן לדבר כהונה משום חשש משקר שרופה לאכול בתרומה, אבל הואיל ומדין תורה נאמן לגמרי, על כן אם נטמא למת או נשא אשה הפסולה לו - לוקה. ואף הנבעלת לו ספק חללה [אך לא ודאי, מפני שמדרבנן מיהא חששו לו שמשקר]^{יז}.

^{טו} לכאורה נראה ליישב שהרמב"ם מיידי כשהאשה אינו צד בענין ואינה מכחשת העדות, הלכך כל הנידון הוא מצד האיסור לכהן וכלפיו הרי זה כעדות על חלב האסור לו. משא"כ בגמרא מיידי כלפי ידיה, לפוסלה ולחייבה, על כך אינו נאמן שזהו עדות ב'איש'. ואף אם מיידי בקטנה שאינה יודעת להכחישו [כמו שטען בש"ש, כדמשמע ברמב"ם איסור"ב יח,כד. וזה דלא כהאחייעור (ח"א ה"א) שהעמיד במכחישתו. וצ"ע], מ"מ יש כאן תורת עדות באיש לפוסלה לכשתגדל [וכלשון הרמב"ם שם אינו נאמן לפסלה].

^{טז} לע"ע: אילת השחר קדושין סד.

עיקרי דברים

י"ש מחדשים כמו כן לענין דין 'שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא' שנאמן אדם לאסור דבר על עצמו גם לענין זה שאם עבר עליו לוקה (עפ"י הגר"א בדעת הרמב"ם). ואולם לענין עונש מיתה אינו נאמן (הגר"א"ו).

אך נראה שאין הוכחה מכרחת לדינים אלו, כי דברי הרמב"ם מתפרשים בענין אחר. (ב)

ד נחלקו ראשונים ואחרונים האם עד אחד נאמן מדאורייתא להעיד על כהונתו של אדם ורק מדרבנן הצריכו שני עדים, אם לאו. ונראה בדעת הרמב"ם שאינו נאמן מדאורייתא.

וטעם הדבר נראה עפ"י הספרי, שעדות על כהונת אדם בכלל 'לא יקום עד אחד באיש לכל עוון ולכל חטאת', שזהו נידון משפטי וענין השתררות, וקביעת כהונה לאדם מצרכת פסק בית דין ואינה כהוראת איסור והתר - לפיכך צריך בה שני עדים. (ג ד)

מטעם זה צריך לדעת הרמב"ם שני עדים להעיד על גילו של אדם ועל גדלותו - מפני שהיא עדות 'באיש' (ד)

אך נראה [עפ"י דברי הרמב"ם] שזהו דוקא כשיש ספק מסויים או ריעותא על הכהונה, אבל אדם הבא ממקום אחר ואינו מוכר לנו, מדין תורה די בעד אחד שאומר שהוא כהן או שאינו כהן, וכן נאמן לומר על האשה שהיא גרושה וכד' [להרמב"ם והרי"ד], כי בזה אין השאלה על מהותו של האדם אלא שאין ידוע כאן מי הוא, והעד אינו אלא מגלה את זהותו (ה)

א החזקה שעונשים על פיה מלקות ומיתה, היא חזקה אלימתא המונעת התעוררות ספק, כגון אשה שהוחזקה כאשת פלוני וזינתה עליו, אעפ"י שאין עדים שהיא אשתו אבל הכל רואים שהם חיים כדרך איש ואשתו, או אדם המכה את המוחזק לנו כאביו.

חזקה זו אין עניינה כ'חזקה דמעיקרא' שהיא דין הנהגה במציאות של ספק לילך אחר המצב הקודם, אלא זו חזקה שעניינה סילוק הספק כאמור [ועדיפה על דין רוב, שעניינו בירור הספק] (א)

ב עד אחד נאמן באיסורין על דבר מסויים אעפ"י שיש רוב כנגדו, כגון להעיד על בשר שחוטא במקום שרוב הבשר של טריפה.

מה שאין העד נאמן כנגד 'אתחזק' - היינו בחזקה דלא איתרע (רעק"א), שהיא נידונית כדבר שאין בו ספק, ואין נאמנות לעד אחד לעורר ספקות, אבל במקום שיש ספק - נאמן העד להכריעו גם כנגד כח בירור של 'רוב'. (ג)

ג עד אחד המעיד על דבר שהוא אסור, כתב הרמב"ם שהעובר עליו נענש, ש'האיסור יוחזק על פי עד אחד'. יש אומרים שדין זה אמור רק בעונש מלקות ולא במיתה (עפ"י רעק"א).

